

Проблеми колективної біографії як предмет дослідження

УДК 37(091)(477)"1991/2024"-051(030)

Березівська Лариса Дмитрівна,

<http://orcid.org/0000-0002-5068-5234>,

доктор педагогічних наук, професор,

член-кореспондент НАПН України,

директорка,

Державна науково-педагогічної бібліотека України

імені В. О. Сухомлинського НАПН України,

м. Київ, Україна

e-mail: lberezivska@ukr.net

ПЕДАГОГИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОМУ СЛОВНИКУ: КОЛЕКТИВНИЙ ПОРТРЕТ

Акцентовано увагу на значенні біографічного словника для осмислення колективного портрета першого покоління педагогів Незалежної України. Аргументовано, що вони були біля джерел творення або фундаторами української системи освіти. Розкрито підходи до написання біографічних довідок.

Ключові слова: педагогічна біографіка, педагоги Незалежної України, колективний портрет, енциклопедичний словник.

Нині, під час російсько-української війни, набуває актуальності один із напрямів біографічних досліджень — це вивчення історії поколінь у порівняльному аспекті, що пояснюється потребою єднання українського народу на прикладах націєтворчої діяльності груп людей у різні історичні епохи. Колективні портрети є предметом наукових студій українських істориків (Я. Грицак, Я. Калакура, В. Попик та ін.). Як зазначає В. Попик, «ця проблематика ще зовсім недостатньо розроблена біографістами в аспектах порівняння історичних доль окремих поколінь і їхніх звершень, наслідування, продовження й трансформації традицій, створення соціально-психологічних портретів» [3]. Підтримуючи цю думку, вважаємо, що однією з форм

представлення колективних портретів освітян є енциклопедичний словник як сукупність лаконічних біографічних довідок про їхнє життя й творчий доробок [1].

У межах прикладного дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі» (2023–2025, керівник Л. Березівська) заплановано створення енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України другої пол. XIX — поч. XXI ст.». У виданні буде цілісно представлено біографічні довідки про понад 300 педагогів і освітньо-громадських діячів [1; 2]. Серед них і педагоги незалежної України — понад 30, діяльність яких тривала після 1991 р., хоча всі вони народилися й навчалися, а більша чи менша частина їхньої життєдіяльності розгорталася в радянську добу. Водночас вони жили й працювали в Незалежній Україні, тобто в нових суспільно-політичних реаліях, в умовах розбудови національної системи освіти. Звісно, про людей, які пішли з життя відносно нещодавно, ми знаємо менше, ніж про покоління педагогів попередніх історичних відрізків, про що свідчить біоісторіографія.

З огляду на тему виникає запитання: що їх об'єднує? Передусім це сфера діяльності — освіта. Педагоги — це люди, які присвятили своє життя навчанню й вихованню інших у практичній або науковій діяльності. Серед них: вчителі, викладачі, вчені, вихователі, управлінці та ін. фахівці в галузі освіти. Їхня праця й творчі здобутки забезпечували розвиток суспільства та впливали на формування майбутніх поколінь України.

Біографічні довідки відповідно до концепції й стилю видання відображатимуть таку інформацію: дата і місце народження й смерті; основна спеціальність; почесні звання; вчений ступінь або звання (із зазначенням року присвоєння); профільна освіта; основні етапи педагогічної, науково-педагогічної, наукової діяльності (провідні посади в наукових установах і закладах освіти України); внесок у розвиток освіти й педагогіки України; основні наукові праці; розроблення теоретичних проблем та їх практичне застосування в освітній практиці; авторство наукової школи або напряму; членство й керівна робота в академіях і найбільших наукових товариствах; участь у найважливіших вітчизняних і міжнародних наукових конгресах; найвищі нагороди й премії, зокрема, міжнародні; визнання в Україні та за її межами.

Назвемо імена найвідоміших представників з окремими штрихами до їхніх індивідуальних портретів, застосувавши такий критерій як місце роботи. Як свідчить аналіз, у словнику буде

представлено когорту знаних вчених НАПН України. Наприклад, Інституту педагогіки НАПН України, які працювали на різних посадах, проводили наукові дослідження задля забезпечення змісту загальної середньої освіти. Васьківська Галина Олексіївна (1963–2021) — дидакт, завідувачка відділу дидактики. Волошина Ніла Йосипівна (1940–2010) — методистка української літератури, завідувачка відділу української літератури, членкиня-кореспондентка НАПН України. Савченко Олександра Яківна (1942–2020) — вчена в галузі загальної педагогіки й дидактики початкової школи, академикиня НАПН України, заступниця міністра освіти України. Ярмаченко Микола Дмитрович (1928–2010) — фахівець у галузі дефектології, теорії й історії педагогіки, директор Інституту педагогіки НАПН України, перший президент НАПН України.

А також директори, заступники директорів, завідувачі відділів інших інститутів НАПН України: Гончаренко Семен Устимович (1928–2013) — фахівець з методики навчання фізики, академік НАПН України, очільник Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України, головний науковий співробітник відділу дидактики професійно-технічної освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти. Зязюн Іван Андрійович (1938–2014) — філософ, академік НАПН України, директор-організатор Інституту педагогіки і психології професійної освіти.

Важливими сторінками словника стануть довідки про відомих ректорів закладів вищої освіти. Арват Федір Степанович (1928–1999) — ректор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя; Кузь Володимир Григорович (1938–2018) — ректор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини; Прокопенко Іван Федорович (1936–2021) — Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди; Огнев'юк Віктор Олександрович (1959–2022) — ректор Київського університету імені Бориса Грінченка та ін.

Звісно, плануємо представити біографічну інформацію і про відомих вчених університетів (Маринич Олександр Мефодійович (1920–2008), Слєпкань Зінаїда Іванівна (1931–2006), Ступарик Богдан Михайлович (1940–2002), Тхоржевський Дмитро Олександрович (1930–2002), Шкіль Микола Іванович (1932–2015) та ін.); директорів шкіл (Захаренко Олександр Антонович (1937–2002), Гузик Микола Петрович (1941–2021) та ін.); дослідників наукових інститутів (Рудницька Оксана Петрівна (1946–2002) та ін.); українських вчених,

які працювали за кордоном (Пріцак Омелян Йосипович (1919–2006) та ін.).

Вивчення біографій і творчого доробку цих постатей потребують особливих підходів з огляду на трансформацію їхніх поглядів у системі кардинально різних цивілізацій: радянської доби в умовах тоталітарної системи і незалежної України. І в кожного з них різні життєві й професійні шляхи, що потребує окремих досліджень. Водночас усі вони були біля витоків творення або фундаторами української системи освіти, а саме: розроблення нормативно-правового забезпечення, актуальних проблем національної освіти, концепцій розвитку освіти й виховання, українських підручників і посібників тощо. Біографічний словник, як довідкове видання, сприятиме осмисленню колективного портрета першого покоління українських педагогів Незалежної України.

1. Березівська Л. Д. Енциклопедичний біографічний словник як форма представлення колективного портрета педагогів України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.): критерії та підходи. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. : електрон. наук. вид. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: В. І. Попик (голов. ред.) та ін. Київ, 2023. Вип. 2. С. 158–162. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737020/>.

2. Березівська Л. Д. Педагогічна біографіка як складник національної пам'яті: нові виклики і завдання. *Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання* : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. участю, 16 трав. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця, 2023. С. 11–14. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/735919/>.

3. Попик В. І. Колективний портрет поколінь як дослідницька проблема. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2022 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2022. С. 463–466. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004349> (дата звернення: 26.05.2024).

UDC 37(091)(477)"1991/2024"-051(030)

Larysa Berezivska,

<https://orcid.org/0000-0002-5068-5234>,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Corresponding member of the NAES of Ukraine,

Director, Head Researcher of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of the NAES of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: lberezivska@ukr.net

EDUCATORS OF INDEPENDENT UKRAINE IN ENCYCLOPEDIA: A COLLECTIVE PORTRAIT

Attention has been focused on the importance of a biographical dictionary for understanding the collective portrait of the first generation of educators in Independent Ukraine. It has been argued that they were near the sources of creation or the founders of the Ukrainian education system. Approaches to writing biographical references have been revealed.

Keywords: pedagogical biography, educators of Independent Ukraine, collective portrait, encyclopedic dictionary.

УДК 929(477.62=14):323.1

Томазов Валерій В'ячеславович

<https://orcid.org/0000-0003-4052-9438>,

доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач сектору,

сектор генеалогічних та геральдичних досліджень,

Інститут історії України НАН України,

Київ, Україна

e-mail: tomazov.valery@gmail.com

БІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НАДАЗОВСЬКИХ ГРЕКІВ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Висвітлюється руйнівний вплив російської збройної агресії проти України на долю надазовських греків, перспективи існування й розвитку їхніх мов, культури та національної ідентичності. Визначається роль біографічних досліджень як одного з факторів збереження історичної та культурної спадщини греків Надазов'я.

Ключові слова: надазовські греки, румеї, уруми, культура, мова, російська агресія, біографічні дослідження.